

Anotace rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva

Rozsudek ze dne 10. října 2024 ve věci č. 42760/16 – *Machalický proti České republice*

Senát páté sekce Soudu jednomyslně shledal, že v rámci řízení o náhradu škody za trestní stíhání došlo k porušení práva stěžovatele na presumpci nevinu dle čl. 6 odst. 2 Úmluvy, neboť civilní soudy v rámci svého odůvodnění přisuzovaly stěžovateli odpovědnost za spáchání trestné činnosti, přestože trestní stíhání stěžovatele muselo být zastaveno z důvodu promlčení trestnosti činu a stěžovatel tak nebyl nikdy uznán pravomocně vinným.

I. Skutkové okolnosti

V lednu 2003 bylo proti stěžovateli zahájeno trestní stíhání pro podezření ze spáchání trestného činu podvodu, jehož se měl dopustit jako vedoucí pracovník pobočky banky v letech 1993-1994 (kauza je v ČR známá jako projekt „H-system“). Subjektivní stránku trestného činu se však nepodařilo prokázat. Trestní soud následně skutek překvalifikoval na trestný čin porušování povinnosti při správě cizího majetku. Promlčecí doba tohoto trestného činu však činí pět let a soud tedy trestní stíhání z důvodu promlčení trestnosti činu zastavil. Na pokračování projednání věci i přes uplynutí promlčecí doby stěžovatel netrval.

V říjnu 2011 uplatnil stěžovatel nárok na náhradu škody podle zákona č. 82/1998 Sb., o odpovědnosti státu za škodu. Ministerstvo spravedlnosti v dubnu 2012 nárok odmítlo, když konstatovalo, že nejsou naplněny zákonné předpoklady pro vyhovění žádosti, jelikož v dané věci nedošlo ke zrušení nebo změně rozhodnutí pro nezákonnost. Jeho žalobu poté zamítl i obvodní soud s odkazem na § 12 odst. 2 zákona č. 82/1998 Sb. Akceptoval, že trestní stíhání nevedlo k vydání pravomocného odsuzujícího rozsudku, díky čemuž mohlo být formálně možné pohlížet na rozhodnutí o zahájení trestního stíhání jako na zrušené pro nezákonnost. S ohledem na dle jeho názoru jednoznačná tvrzení trestního soudu měl ale za to, že není pochyb o tom, že se stěžovatel jednání naplňujícího znaky trestného činu porušování povinnosti při správě cizího majetku dopustil, byť bylo stíhání zastaveno z důvodu promlčení. Úmyslem zákonodárce přitom bylo odepřít náhradu škody tehdy, byl-li trestný čin spáchán, i když za něj nebyl pachatel odsouzen.

Odvolací soud názor obvodního soudu potvrdil, když se ztotožnil se závěrem, že je na místě postupovat podle ustanovení § 12 zákona o odpovědnosti státu za škodu *per analogiam*, neboť uplynutí promlčecí doby samo o sobě neznamená, že bylo usnesení o zahájení trestního stíhání nezákonné. Poznamenal, že stěžovatel netrval na pokračování trestního řízení a rozhodnutí o vině či nevině, a nevyužil tak možnost domoci se v případě zprošťujícího rozsudku odškodnění.

Tento výklad napadl stěžovatel dovoláním, které Nejvyšší soud odmítl jako nepřipustné. Poukázal na skutečnost, že zákon přiznává odškodnění tomu, proti němuž vedené trestní stíhání bylo zastaveno se závěrem, že trestně stíhaný se trestného činu nedopustil. Naopak v případech, kdy je trestní stíhání zastaveno, ovšem s opačným závěrem, tedy že se trestně stíhaný dopustil protiprávního jednání odpovídajícího skutkové podstatě trestného činu, je náhrada škody vyloučena. Podle názoru Nejvyššího soudu na věci nic nemění ani změna právní kvalifikace spáchaného skutku, neboť stíhaný skutek se v každém případě nemění a případný nárok na odškodnění lze vázat pouze na jednání, za které byl dotýčný stíhán. Základem těchto závěrů byla dle Nejvyššího soudu opět skutečnost, že podstatné je to, že jednání žalobce bylo trestným činem.

Ústavní soud nálezem ze dne 19. ledna 2016 zamítl ústavní stížnost podanou stěžovatelem jako nedůvodnou. Přijal analogické užití ustanovení § 12 zákona o odpovědnosti státu za škodu, když přisvědčil názoru, že odškodnění za nezákonné trestní stíhání nelze přiznat osobě stíhané za jednání, které naplňuje skutkovou podstatu trestného činu, avšak jehož trestnost byla promlčena. Námitkou porušení presumpce nevinu se nezabýval.

II. Odůvodnění rozhodnutí Soudu

K TVRZENÉMU PORUŠENÍ ČLÁNKU 6 ÚMLUVY

Stěžovatel namítal, že civilní soudy při zamítnutí jeho žaloby na náhradu škody způsobené v souvislosti s jeho trestním stíháním konstatovaly, že se dopustil jednání naplňujícího znaky trestného činu, ačkoli trestní řízení vedené proti němu bylo kvůli marnému uplynutí promlčecí doby zastaveno, čímž došlo k porušení zásady presumpce nevin vyplývající z čl. 6 odst. 2 Úmluvy.

1. K přijatelnosti

Soud připomněl, že ochrana poskytovaná čl. 6 odst. 2 Úmluvy zahrnuje i respektování výroku o zproštění obžaloby nebo zastavení trestního stíhání v jakémkoliv dalším řízení. V dané věci souhlasil s tím, že byla dána přímá spojitost mezi ukončeným trestním řízením a občanskoprávním řízením na náhradu škody za nezákonné trestní stíhání vedeným stěžovatelem, neboť rozhodnutí týkající se nároku na náhradu škody vycházelo ze závěrů učiněných soudy v předchozím trestním řízení proti němu, a stížnost tak lze prohlásit za přijatelnou *ratione materiae*.

Dále konstatoval, že stěžovatel namítal porušení presumpce nevin v navazujícím občanskoprávním řízení o náhradě škody, nikoli v trestním řízení samotném. Skutečnost, že nepožádal o pokračování v trestním řízení tak nemůže dle Soudu způsobit nepřijatelnost stížnosti z důvodu nevyčerpání prostředků nápravy. Nepřisvědčil ani námitce vlády, že stěžovatel měl zahájit další odškodňovacího řízení pro nesprávný úřední postup spočívající v porušení presumpce nevin v rámci odůvodnění rozhodnutí. Soud tedy stížnost prohlásil za přijatelnou.

2. K odůvodněnosti

a) Obecné zásady

Soud připomněl, že pokud je v rozhodnutí a odůvodnění vnitrostátních soudů v řízeních navazujících na trestní řízení, které skončilo zproštěním obžaloby nebo jeho zastavením, přičítána dané osobě trestní odpovědnost, jedná se o porušení čl. 6 odst. 2 Úmluvy. Ten slouží mj. k ochraně osob, které jsou z pohledu práva nevinné a musí s nimi tak být zacházeno i mimo rámec trestního řízení (*Nealon a Hallam proti Spojenému království*, č. 32483/19 a 35049/19, rozsudek velkého senátu ze dne 11. června 2024, § 168).

b) Použití těchto zásad na projednávanou věc

Soud konstatoval, že trestní řízení bylo proti stěžovateli zastaveno z důvodu promlčení trestní odpovědnosti. Nelze tedy tvrdit, že stěžovatelova „vina byla zákonným způsobem prokázána“. Nepovažoval za nutné posuzovat, zda rozhodnutí trestních soudů ukončujících trestní řízení stěžovateli naznačovala, že se stěžovatel dopustil stíhaného jednání, nebo že obsahovala prohlášení o jeho vině, neboť stěžovatel směřoval svou stížností námitku výlučně proti rozhodnutí vydanými civilními soudy. V projednávané věci proto považoval za klíčové zodpovědět, zda civilní soudy použitými formulacemi přičetly stěžovateli trestní odpovědnost v rozporu s čl. 6 odst. 2 Úmluvy.

Civilní soudy v projednávané věci přezkoumávaly stěžovatelův nárok na náhradu škody za náklady právního zastoupení, které mu vznikly v trestním řízení, a za ušlý zisk, kdy stěžovatel argumentoval, že jelikož nebyl odsouzen, jeho trestní stíhání bylo nezákonné. Prvostupňový soud jeho nárok zamítl, protože z odůvodnění trestních soudů jednoznačně plynulo, že stěžovatel se protiprávního jednání dopustil, odsouzen však nebyl z důvodu promlčení trestnosti činu, tedy pouze z objektivních důvodů. Takový závěr, kterým civilní soud zdůvodnil analogické použití § 12 zákona č. 89/1998, dle Soudu představoval konstatování stěžovatelovy viny z trestního pohledu. Závěr prvoinstančního soudu aproboval i Nejvyšší soud. Ten sám odkázal na prohlášení trestního soudu, že stěžovatel se jednání naplňujícího znaky trestného činu dopustil.

Na základě výše uvedených okolností měl Soud za to, že formulace použité civilními soudy nebyly jen nevhodné, ale rovněž odrážely jejich jednoznačný názor, že se stěžovatel dopustil protiprávního jednání a je jím vinen, ačkoliv za něj nebyl odsouzen. Prohlášení civilních soudů nebyla podle názoru

Soudu v souladu s usnesením o zastavení trestního řízení přijatého z důvodu uplynutí promlčecí doby a představovala dovození trestní odpovědnosti vůči stěžovateli (srov. *Fartaliyev proti Ázerbájdžánu*, č. 29620/07, rozsudek ze dne 28. května 2020, § 65–69). Pochybení civilních soudů nenapravit ani Ústavní soud, který se stěžovatelem uplatněnou námitkou na porušení presumpce nevinu nezabýval (*Milachikj proti Severní Makedonii*, č. 44773/16, rozsudek ze dne 14. října 2021, § 37). Závěrem Soud konstatoval, že samotné zamítnutí žádosti o náhradu škody odůvodněné tím, že ze zastavení trestního stíhání z důvodu promlčení nelze dovozovat nezákonnost trestního stíhání, by samo o sobě presumpci nevinu neporušilo. Odkázal přitom na svou ustálenou judikaturu, které čl. 6 odst. 2 ani jiné ustanovení Úmluvy nezaručuje právo na náhradu vynaložených nákladů řízení nebo právo na náhradu za zákonnou vazbu v případě, že bylo řízení proti „osobě obviněné z trestného činu“ zastaveno (nejnověji viz *Nealon a Hallam proti Spojenému království*, cit. výše, § 164).

Protože však civilní soudy použily v rámci svých odůvodnění formulace, které stěžovateli výslovně přičetly trestní odpovědnost, konstatoval Soud, že došlo k porušení čl. 6 odst. 2 Úmluvy.